

Cèsar August Jordana

Visat núm. 17

(abril 2014)

por Maria Campillo

Durant la postguerra, i ben bé fins als anys vuitanta, Jordana va ser un escriptor pràcticament oblidat, o bé força menystingut. Menystingut, a més, a causa de la seva hipotètica «filiació noucentista», que aleshores un sector (encapçalat per Maria Aurèlia Capmany) considerava una desviació gairebé pecaminosa en els intel·lectuals eclosionats als anys vint i trenta. Un malentès conseqüència del que ha estat, durant anys, l'autèntic malentès del noucentisme, i sobre el qual no entrarem aquí.

L'honorable excepció de Joan Oliver, que apreciava molt el seu company de fatigues a l'exili (perquè el coneixia bé) i que reivindicà sempre la significació de la seva personalitat intel·lectual, va ser una flor sense estiu, que només va fructificar en alguns (escassos) àmbits acadèmics, més independents de dèries polítiques i menys sotmesos a les modes.

Pel que fa a la tònica general del descrèdit, només consignarem que si hom volia derivar simplificacions mecanicistes sobre l'equació política/estètica/lingüística hauria d'haver percebut, en primer lloc, que els articles a la premsa del «republicà com cal» (Jordana es definia així) contra la Lliga són dels més agressius de l'etapa republicana. A Cambó i a la Lliga s'hi referia amb el terme genèric de «crosta», dins la qual enclou també les dretes religioses (els «papagrisos»), en un resultat anticlericalisme d'origen volterrià, tan arrelat com només pot ser-ho en un purità autèntic.

En segon lloc, un cop d'ull a la seva producció de gènere (novel·la «social», policíaca, eròtica, «cinematogràfica», etc.), a la seva prosa durant la guerra (extensa i compromesa en una direcció inequívoca, com inequívokes ho són també les posicions de mantes «filiacions noucentistes») o a la seva excel·lent narrativa de l'exili (ben llegida per Josep M. Benet i Jornet a meitat dels setanta) resulten indicatius. Tot plegat no fa sinó mostrar un itinerari: el d'un senyor catalanista, enginyer de carrera (va exercir pocs anys), molt bon lector en diferents llengües (que aprèn i millora progressivament), que s'interessa per la gramàtica seguint el deixant de Fabra i que acaba professionalitzant-se com a home de lletres (una vocació que ha defensat sovint) en els molts i diversificats fronts —de la correcció d'estil a la creació, passant per totes les formes del periodisme— que requereix una llengua i una literatura que es troba en ple recobriment.

No sembla, doncs, en tercer lloc, que resulti tan fora de lloc la seva actitud, estrictament fabriana, envers la «correcció lingüística»; o la seva posició com a gramàtic favorable a l'ús d'un estàndard que, en moments de vacil·lacions generalitzades o d'hostilitats manifestes, Jordana veu indissociable d'una llengua i d'una literatura modernes, amb voluntat europea i també —convé remarcar-ho— amb voluntat majoritària. Coses, totes dues, que tampoc no són incompatibles per algú que, com a crític,

com a traductor i com a escriptor, es dedica a l'adaptació i divulgació de tècniques i gèneres narratius moderns i, doncs és —alhora i per exemple— el primer traductor peninsular de *Mrs. Dalloway* i uns del més decidits promotors, entre nosaltres, de la novel·la de masses, com ho demostra, ja l'any 1927, l'article «Les afeccions literàries del públic anglès i americà».

En aquest i altres escrits crítics de preguerra, Jordana basteix el pensament sobre les relacions entre novel·la i mercat literari que caracteritza la seva obra, i es dedica al «conreu de la diversitat», segons expressió pròpia. Així, la corba entre el seu primer llibre de contes (*Quatre venjances*, 1923) i la resta de narrativa curta (recollida parcialment en volums el 1927 i el 1929) bascula entre la provatura i l'experimentació literària pels camins de l'humor, l'absurd i la paròdia. I es mou en la direcció de la Colla de Sabadell, aleshores emergent (*L'any que ve* de Francesc Trabal és del 1925), que el reconeixerien entre els seus en publicar-li *Tot de contes* a l'editorial La Mirada, l'any 1929. Ara bé, el gust per l'humor (sovint de base lingüística), pel sobreentès literari, pel joc o la desmitificació dels paradigmes literaris establerts no l'abandona en la resta de productes deliberadament destinats al consum popular «digne»; entre els quals convé destacar *El collar de la Núria* (1927), pel que té d'homenatge a la literatura detectivesca anglosaxona, i *Una mena d'amor* (1931), pel que té d'incursió en els ambients del districte cinquè (a més de l'enrenou, autèntic escàndol de «papagrisos», que va provocar la seva publicació).

Durant la guerra, Jordana incrementà encara l'intervencionisme civil i polític que havia mostrat en la seva etapa del diari *L'Opinió*. La seva presència sembla ubiqua a les plataformes d'escriptors, així com la seva signatura a la premsa periòdica, la ràdio o en tota mena de papers públics. Entre la seva prosa, cal destacar els contes de la *Revista de Catalunya* (1938) i els articles publicats, el mateix any, a *Meridià*. Per a aquest prestigiós «Setmanari d'art, literatura i política. Tribuna del front intel·lectual antifeixista» va escriure dues rúbriques consecutives: «Simples esplais» i «Monòlegs interiors», que són una mostra de la millor prosa de Jordana i un model de periodisme culte d'actualitat, moderníssim en la temàtica i en la factura. Inspirats en la vida quotidiana a la rereguarda, aquests articles abasten el ventall d'interessos i preocupacions dels lectors del moment. Hi apareix la guerra i la política internacional envers la República, però també les dificultats de la vida diària: la fam, les cues, els problemes de transport, la cinquena columna, els emboscats, els ferits als hospitals, i, notòriament (som l'any 1938) els bombardeigs i les seves conseqüències en la població civil. Per això la compilació d'aquest recull que l'any 2008 va editar Edicions de 1984 es titula *La veu de les sirenes*, nom (amb doble i fins triple sentit) d'una de les proses, inspirada en el so de les alarmes que precedien els bombardeigs.

A l'exili, l'activitat periodística de Jordana no té —no pot tenir— ni el volum ni la varietat de temàtiques i d'interessos que havien guiat l'escriptor en les seves col·laboracions a la premsa barcelonina; l'etapa de les columnes de fons (ideològiques o polítiques) i de la crítica literària s'ha tancat amb una derrota que el deixa sense el públic natural. Però, en canvi, a Santiago de Xile i a Buenos Aires, l'escriptor es lliura de ple a la descripció encuriosida del nou món que l'envolta i, en el lleure escàs que li deixa la feina de sobreviure, potencia l'apunt literari sobre la vida quotidiana i l'escena de carrer. Unes proses, d'un costumisme alhora benigne i esmolat, dedicades als suburbis de Santiago i als seus habitants, als carrers de Buenos Aires, amb els venedors ambulants, les botigues, els autobusos assassins o el món bigarrat de les pensions, com la que el mateix autor habitava. Com ja he explicat extensament en d'altres bandes, Jordana troba aleshores, en aquestes proses destinades a les revistes catalanes d'Amèrica, l'embrió del procés creatiu que el va portar a escriure les seves millors novel·les. *El Rusio i el Pelao*, publicada el 1950 a la col·lecció «El Pi de les Tres Branques» (recuperada ací l'any 1975 per «Antologia Catalana» d'Edicions 62), és la història de dos «rotitos» xilens i resulta de l'elaboració narrativa de les observacions sobre caràcters i ambients que constitueixen el material d'aquestes escenes de carrer plenes de «cabros de los mandaos» (nois dels encàrrecs) que aprofiten cada «mandao» per perdre's per la ciutat, i que acaben «botaos»

(acomiadats) i «sense pega» (sense feina), víctimes de «mamacitas» furioses. I és que l'autor fa ús ací de l'espanyol dialectal, molt present als diàlegs (però no només) i mira fins i tot de transcriure'n la pronúncia, d'expressar la fonètica com a una de les qualitats més representatives dels seus personatges i, sens dubte, la que els dota d'un encant més especial.

Aquest procediment deriva de la importància que atorga Jordana a la forma de parlar, a la seva convicció de la força constituent del llenguatge en la personalitat (convicció revelada ben d'hora en un dels seus contes d'avantguerra més coneguts, «Txossep»), i el fa servir novament per a la caracterització de personatges en l'obra que culmina la seva trajectòria: *El món de Joan Ferrer*, publicada pòstumament a la «Biblioteca A tot vent» de Proa, gràcies a Joan Oliver i que, introbable de fa temps, va ser reeditada l'any 2009 per Edicions de 1984. És una obra brillant, d'estructura fèrria, basada en una combinatòria inspirada en James Joyce, i que articula a la perfecció els aspectes autobiogràfics, testimonials, ontològics i epistemològics. Una excel·lent «darrera novel·la», que constitueix, alhora, un balanç de la vida del seu autor i on aquest, Jordana, porta el seu protagonista, Joan Ferrer, a tancar explícitament, al darrer capítol, la seva producció com a escriptor. A tancar-la, a més, amb una obra que és un intent d'abraçar la totalitat de la vida humana en totes les seves dimensions possibles. I que revela, com expressa l'epifania final, una acceptació lúcida i conscient de les llums i les ombres que poblen qualsevol existència.